Fornverkaskólinn

-Starfsárið 2007-

Fornverkaskólinn 2007

Mánudaginn 5. mars 2007 var undirritað samkomulag milli Fjölbrautaskóla Norðurlands vestra, Hólaskóla – Háskólans á Hólum og Byggðasafns Skagfirðinga um starfsemi Fornverkaskólans.

Fornverkaskólinn. Fornverkaskólinn gengur út á handverkskennslu sem tengist byggingararfi Íslendinga og fylgir sérstakri námskrá. Kennslan getur einnig tekið til fleiri fornverka. Fornverkaskólinn tekur mið af skipulagi minjavörslu og varðveislu íslensks byggingararfs á grundvelli opinberra reglna um minjavernd.

Meginmarkmið Fornverkaskólans eru að bjóða kennslu í vinnubrögðum og verklagi í hefðbundnu íslensku byggingarhandverki:
1. Torf sem byggingarefni, eðli þess og notkun, torfhleðsla. Verkfæri.
2. Grjót og grjóthleðslur.
3. Timbur; öflun þess og nýting fyrr á öldum, verkfæri og vinnubrögð.
4. Járn; eldsmíði járns til heimilishalds og húsbygginga.

Forsendur. Varðveisla dýrmæts byggingararfs er háð þekkingu á handverksmenningu. Því skammlífara sem byggingarefni er, því mikilvægara er handverkið. Byggingarefni gamla tímans: torf, tré og grjót hafa mislangan „líftíma“ og það þarf að endurbyggja hús og önnur mannvirki á nokkurra áratuga fresti. Þá skiptir máli að handverksþekking, sem mannvirkið spratt af upphaflega, sé fyrir hendi. Ef svo er ekki, er í versta falli hætt við að hús eyðileggist og í besta falli að það verði endurbyggt í annarri mynd, en um leið glatar það gildi sínu.

Skagafjörður er enn auðugur af minjum um íslenska byggingasögu og búsetulandslag landbúnaðar. Því er lögð áhersla á þennan þátt menningararfsins. Á undanförnum árum hefur Byggðasafn Skagfirðinga safnað heimildum um torf- og grjóthleðslu og staðið fyrir húsakönnunum. Með kennslu í hverfandi handverki tengdu byggingararfinum gefst tækifæri til að safna heimildum um handverkið sjálft og varðveita það fyrir komandi kynslóðir.

Skipulag og stjórnun. Í stjórn Fornverkaskólans eiga sæti: Safnstjóri Byggðasafns Skagfirðinga, deildarstjóri Tréiðnaðardeildar Fjölbrautaskóla Norðurlands vestra og deildarstjóri Ferðamáladeildar Hólaskóla - Háskólans á Hólum. Guðrún Þóra Gunnarsdóttir fer fyrir stjórninni. Hlutverk stjórnar er að standa vörð um hugmyndafræði og markmið Fornverkaskólans og marka honum stefnu. Stjórnin sér einnig um að gera rekstraráætlun í samstarfi við verkefnisstjóra Fornverkaskólans hverju sinni. Verkefnisstjóri til vors 2007 var Esther Ágústsdóttir kennari BEd. Stjórnarfulltrúar tóku á sig verkstjórn fyrstu námskeiðanna í sparnaðarskyni. Ljóst er þó að til að áætlanir gangi upp þarf að ráða verkefnisstjóra í hálft starf, a.m.k.

Námsskeiðin eru fjármögnuð hvert fyrir sig. Stjórn ber að finna námskeiðunum/verkefninu fjárhagsgrundvöll með öflun styrkja. Hófleg námskeiðsgjöld eru innheimt. Verkefnisstjóri stýrir námskeiðahaldi við skólann í samvinnu við stjórn. Verkefnisstjóri mannar námskeið Fornverkaskólans og stýrir þeim í samvinnu við kennara hverju sinni og heldur utan um fjárhald og fjármögnun námskeiðanna með stjórn hans, og tekur þátt í stefnumótun.

Gerð er áætlun um hvert námskeið, þ.e. námsáætlun, rekstraráætlun og skilgreind verkaskipting samstarfsaðila, sem lögð er fyrir yfirstjórnir ofangreindra samstarfsstofnana.

Byggðasafn Skagfirðinga safnar og skráir heimildir um aðferðir og handbrögð á námskeiðum Fornverkaskólans, og varðveitir þær upplýsingar í formi ljósmynda, myndbandsupptaka, uppmælinga, teikninga og nákvæmra ritaðra lýsinga. Byggðasafnið skráir handverks- og byggingaraðferðir og safnar heimildum frá námskeiðunum, og leggur til vettvang fyrir að Tyrfingsstöðum á Kjálka[1] og fleiri stöðum, eftir atvikum.

Fjölbrautaskóli Norðurlands Vestra (FNV) leggur til sérhæfða kennsluaðstöðu í verknámshúsi sínu, og annan búnað eftir þörfum. FNV varðveitir gögn um kennslu Fornverkaskólans.

Heimilisfang og varnarþing Fornverkaskólans er að **Hólum í Hjaltadal**. Umsýsla verkefnisins er hjá **Ferðamáladeild Hólaskóla**, sem leggur til kennsluaðstöðu. Hólaskóli veitir nemendum Fornverkaskólans aðgang að mannvirkjum Hólastaðar sem fela í sér fornan byggingararf.

Hornsteinn lagður á streng

Strengur snyrtur til með torfljá

Klömbruhlaðinn veggur snyrtur

Námsskeiðshald. Fornt byggingarhandverk er ekki skilgreint sem löggilt iðngrein. Námskeið á vegum Fornverkaskólans eru fyrst og fremst verkleg. Nemendur kynnast fornum verkfærum, en læra jafnframt að beita verkfærum nútímans á þann hátt að það rýri ekki gæði handverksins, né breyti því. Námið krefst þess að nemendur tileinki sér viðhorf minjaverndar til viðfangsefna er lúta að varðveislu og viðhaldi. Ólíkt mörgum öðrum greinum hefur kennsla í fornu handverki það að markmiði að viðhalda sem mestu og breyta sem minnstu. Vinnureglur við nýtingu friðaðra mannvirkja verða hafðar að leiðarljósi.

Námskeiðin eru ætluð starfsfólki fyrirtækja í byggingariðnaði, sem vinna verkefni tengd minjavörslu, starfsfólki safna, staðarvörðum, áhugafólki um varðveislu handverkshefða, landeigendum, húseigendum, og öðrum sem vilja nýta og varðveita gömul mannvirki t.d. í ferðaþjónustu eða læra handverk til viðhalds og varðveislu eigna sinna.

Með námskeiðunum er stefnt að því að útskrifa nemendur:

1. sem þekkja vinnubrögð við íslenskt byggingarhandverk s.s. torfskurð, torf- og grjóthleðslu, trésmíði og málmsmíði.
2. með þekkingu á einkennum, þróun og varðveislu menningarlandslags á Íslandi.
3. sem eru færir um að kynna arf þann sem felst í mannvirkjum og menningarlandslagi.
4. sem geta aukið við þekkingu sína á fornu byggingarhandverki og viðhaldið verkkunnáttu sinni.
5. sem með tímanum öðlast færni sem arfberar.[2]

---

[1] Byggðasafnið gerði samning við eigendur Tyrfingsstaða um aðgang að öllum torfhlöðnum húsum jarðarinnar með það fyrir augum að nota þau sem vettvang handverkskennslu, og að þau myndu standa í upprunalegri mynd að námskeiðum loknum, þeim að kostnaðarlausu. Húsin verða eftir sem áður þeirra eign. Einnig var samið um umgengni á staðnum og tilhögun námskeiða.

[2] Arfberi er sá kallaður sem býr yfir þekkingu og beitir fornu handverki af nægri kunnáttu til að geta kennt öðrum, til að bera þekkinguna áfram og miðla til þess næsta.

Starfsárið 2007

Mánudaginn 14. maí hófst undirbúningur að fyrsta námskeiðinu í torf- og grjóthleðslu þegar hreinsað var út úr einu fjárhúsanna á Tyrfingsstöðum, svokölluðum Hólhúsum. Húsið var fallið og vel þurfti að skoða hvernig þakið hafði lagst yfir krær og garða, og hvernig grindarviðirnir voru og hleðslur í veggjum og garða. Við hreinsunina unnu Helgi Sigurðsson torf- og grjóthleðslumeistari, Bragi Skúlason trésmiður og kennari við trésmíðadeild FNV og starfsmenn fornleifadeildar Byggðasafns Skagfirðinga þau, Guðný Zoëga, Guðmundur St. Sigurðarson og Bryndís Zoëga. Hver hluti hússins var mældur, teiknaður og ljósmyndaður til eftirbreytni og varðveislu, en hugmyndin með námskeiðum Fornverkaskólans er að kenna handbrögðin, varveita, læra allt sem hægt er af viðfangefninu, varðveita einstakar byggingar og geyma heimildir um gamalt handverk til næstu kynslóða.

Tóftin áður en tekið var ofan af

Húsviður skoðaður og metinn

Stungið út eftir 50 ár

Alls voru fjögur námskeið haldin á vegum Fornverkaskólans á fyrsta starfsári hans og var góð aðsókn að þeim öllum. Af fjórum námskeiðum voru þrjú haldin á Tyrfingsstöðum; tvö í torf- og grjóthleðslu og eitt í einfaldri grindarsmíði. Á fyrsta námskeiðinu í torf- og grjóthleðslu sem fór fram í maí voru hlaðnir veggir á svonefndum Hólhúsum, tveggja króa fjárhúsum með garða. Viðgerðinni var síðan lokið um haustið en þá smíðuðu nemendur á námskeiði í einfaldri grindarsmíði, grindina í húsið og nemendur á síðara torf- og grjóthleðslunámskeiðinu lögðu þakið. Auk þess sem þeir hlóðu hestagirðingu sem staðsett er við gamla Tyrfingsstaðabæinn. Fjórða námskeiðið fór fram á Hrauni á Skaga þar sem kennt var val og vinnsla á rekavið og farið yfir mismunandi aðferðir við að hluta hann.

Fyrirlestur um efnivið og verkfæri

Stórviðarsög og rekaviður

Sleggjan munduð

Yfirlit yfir námskeið sem haldin voru á vegum Fornverkaskólans 2007

Námskeið 1.1 Hleðsla torf- og grjótveggja **Skipuleggjandi:** Fornverkaskólinn. **Framkvæmd:** Byggðasafn Skagfirðinga (ljósmyndun og skráning), Helgi Sigurðsson; Fornverk ehf. **Staður og tímasetning:** Tyrfingsstaðir í Skagafirði, 29. maí – 1. júní 2007, kl. 9:00-17:00 alla daga. **Kennari:** Helgi Sigurðsson torf- og grjóthleðslumeistari. **Fjöldi nemenda**: 4 **Tímafjöldi:** 32 klst. **Viðfangsefni:** Torfhleðsla, hlaðið ofan á veggi, þak tyrft.	**Námskeið 1.1 Hleðsla torf- og grjótveggja** **Skipuleggjandi:** Fornverkaskólinn. **Framkvæmd:** Byggðasafn Skagfirðinga, Helgi Sigurðsson; Fornverk ehf. **Staður og tímasetning:** Tyrfingsstaðir í Skagafirði, 10.-13. september 2007, kl. 9:00-17:00. **Fjöldi nemenda**: 8 **Kennari:** Helgi Sigurðsson torf- og grjóthleðslumeistari. **Skráning:** Bryndís Zoëga skráningarstjóri Fornverkaskólans, starfsmaður Byggðsafns Skagf. **Viðfangsefni:** Torfhleðsla, hlaðið ofan á veggi réttar við bæ og þak Hólhúsa tyrft.
Námskeið 4. Einföld grindarsmíði **Skipuleggjandi:** Fornverkaskólinn. **Framkvæmd:** Byggðasafn Skagfirðinga, Smíðadeild FNV. **Staður og tímasetning:** Tyrfingsstaðir 1. -2. og 8.-9. september 2007. **Fjöldi nemenda:** 8 **Kennari:** Bragi Skúlason. **Skráning:** Bryndís Zoëga skráningarstjóri. **Tímafjöldi:** 32 klst. **Viðfangsefni:** Viðgerð og nýsmíði á timburgrind fjárhúsa á Tyrfingsstöðum.	**Námskeið 3. Val og vinnsla rekaviðar** **Skipuleggjandi:** Fornverkaskólinn. **Framkvæmd:** Tréiðnaðardeild Fjölbrautaskóla Norðurlands vestra, Byggðasafn Skagfirðinga. **Fjöldi nemenda: 8** **Kennarar:** Steinn Rögnvaldsson bóndi Hrauni og Búi Vilhjálmsson bóndi Hafragili**.** **Skráning:** Bryndís Zoëga skráningarstjóri. **Staður og tímasetning:** Hraun á Skaga, 28. júlí 2007. **Tímafjöldi: 8** **Viðfangsefni:** Val og vinnsla á rekaviði.

Alls sóttu 28 manns námskeiðin og komu þeir víðsvegar af að landinu. Kennarar voru fjórir; þeir Helgi Sigurðsson hjá Fornverki ehf. sem kenndi á Torf- og grjóthleðslunámskeiðum, Bragi Skúlason trésmiður og kennari í FNV kenndi á námskeiði í einfaldri grindarsmíði og loks kenndu þeir Steinn Rögnvaldsson bóndi Hrauni og Búi Vilhjálmsson bóndi Hafragili meðferð rekaviðar. Bryndís Zoëga skráningarstjóri Fornverkaskólans og starfsmaður Byggðasafns Skagfirðinga sá um skráningu á byggingarhandverkinu á námskeiðunum.

Verkefni framundan

Annað starfsár skólans er gengið í garð og þegar eru ráðgerð þrjú námskeið. Trésmíðakennarar FNV munu kenna námskeið í einfaldri gluggasmíði veturinn 2008 og tvö námskeið í torf- og grjóthleðslu verða á Tyrfingsstöðum í maí.

Í apríl hyggja kennarar FNV á námsferð til Bryggen í Bergen þar sem viðgerð á stokkahúsi stendur yfir.

Hólhús

Námskeið 1.1 Torf- og grjóthleðsla

Grjót var lagt í streng

Hornhnausar lagðir til

Strengur skorinn til

Námskeið 1.1 Torf- og grjóthleðsla

Efnið snyrt svo það fari vel

Strengur lagður til

Veggir að verða tilbúnir

Námskeið 4. Einföld grindarsmíði

Grindarstoðir settar á sinn stað

Meginstoðir undir ásum eru heil tré

Þak, gluggi og hurð komið á húsin

Námskeið 1.2 Torf- og grjóthleðsla

Þaksniddu raðað á árefti á þaki

Snidda skorin til

Þakið tilbúið

©2008 Byggðasafn Skagfirðinga